

Česká společnost ornitologická

DOPORUČUJE

RADOST Z POZOROVÁNÍ PTÁKŮ

VE MĚSTĚ
A OKOLÍ

MICHAEL
SCHMOLZ

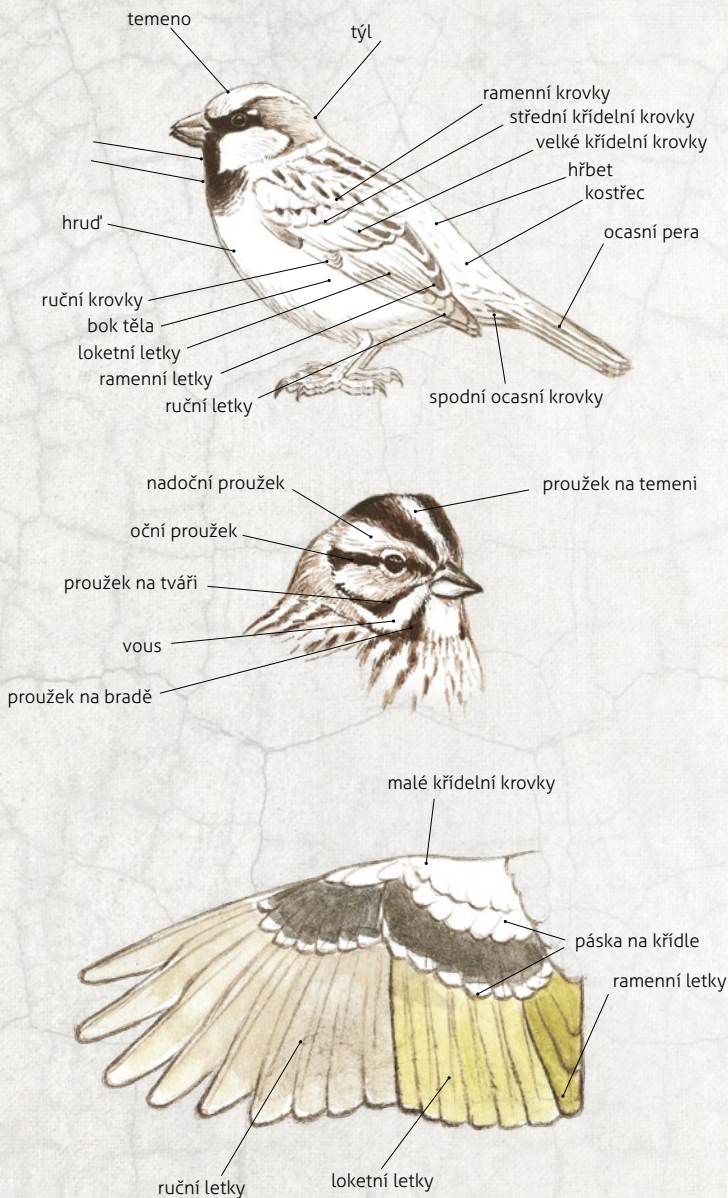
OBJEVUJTE S GRADOU

139
DRUHŮ
PTÁKŮ

 GRADA®

Je dobré vědět,

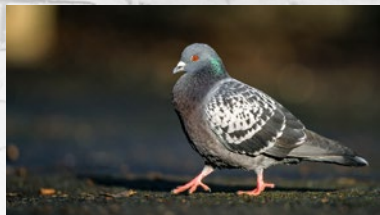
JAK SE CO NA PTÁČÍCH JMENUJE

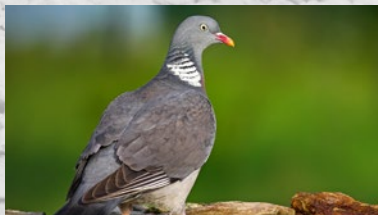
PTÁCI, KTERÉ UVIDÍTE!

Tyto ptáky můžete zaručeně spatřit, pokud se pohybujete v příslušném prostředí.
V jednotlivých kapitolách jsou představeni blíže, stejně jako mnoho dalších ptačích druhů.

V centru města – strana 27

Holub domácí – strana 28

Holub hřivnáč – strana 30

Vrabc domácí – strana 32

Vrána černá – strana 36

Kos černý – strana 38

Špaček obecný – strana 40

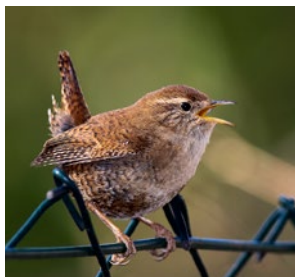
Sýkora koňadra – strana 42

Sýkora modřinka – strana 44

Červenka obecná – strana 72

Střízlík obecný – strana 74

Brhlík lesní – strana 120

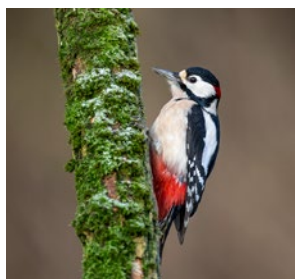
Straka obecná – strana 76

Hrdlička zahradní – strana 84

Drozd zpěvný – strana 123

Strakapoud velký – strana 78

Žluna zelená – strana 80

Sýkora babka – strana 126

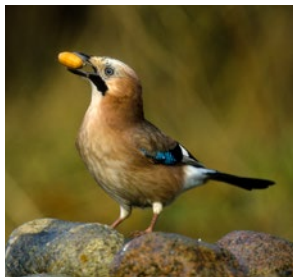
Vrabec polní – strana 82

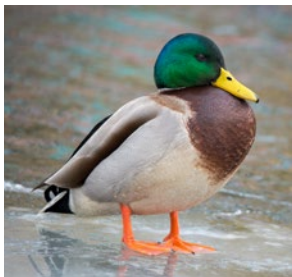
Budníček menší – strana 92

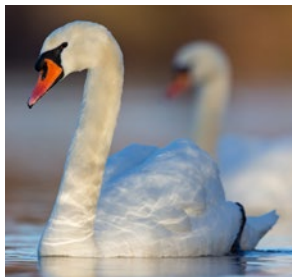
Rehek zahradní – strana 128

Sojka obecná – strana 122

Kachna divoká – strana 166

Labuť velká – strana 170

Káně lesní – strana 124

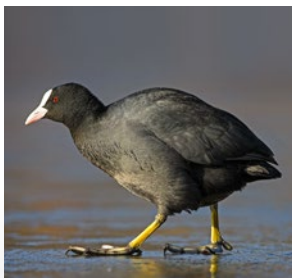
Husice nilská – strana 176

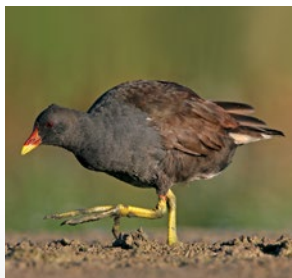
Volavka popelavá – strana 172

Sýkora uhelníček – strana 127

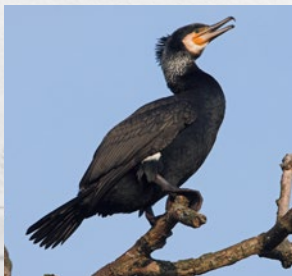
Lyska černá – strana 168

Slípka zelenonohá – strana 174

Budníček větší – strana 130

Kormorán velký – strana 180

Racek chechtavý – strana 181

MICHAEL SCHMOLZ

RADOST Z POZOROVÁNÍ PTÁKŮ

VE MĚSTĚ A OKOLÍ

OBSAH

06 FASCINUJÍCÍ BIRDWATCHING

6 Okamžiky štěstí – 7 Nastražte uši

08 RIZIKA A VEDLEJŠÍ ÚČINKY

8 Proč si přečíst tuto knihu? – 8 Podle prostředí
9 Podle pravděpodobnosti, že je uvidíte – 9 Portréty druhů
9 Výběr druhů

10 VYBAVENÍ

10 Dalekohled – 10 Spektiv
11 Fotografování – 11 Outfit
12 A co ještě? – 12 V průběhu dne
13 V průběhu roku
13 Hlášení pozorování

14 HLASY PTÁKŮ

14 Hlas pomáhá poznávat – 14 Poznejte hlasy ptáků
14 Ztraceno v překladu – 15 Nesmírná rozmanitost

16 CENTRUM MĚSTA

17 Kde jsou ptáci? – 17 Domovský okrsek

18 PŘEDMĚSTÍ A VESNICE

18 *Více zeleně* – 19 *V průběhu roku*

20 PARK A MĚSTSKÝ LES

20 *Strukturovanost a rozmanitost*

21 *Park versus les*

22 RYBNÍK, ŘEKA A JEZERO

22 *Vodní díla* – 22 *Řeka a potok*

22 *Rybník a jezero* – 23 *V průběhu roku*

25 PTÁCI, KTERÉ UVIDÍTE

27 – *v centru města*

71 – *na předměstí a vesnici*

119 – *v parku a městském lese*

165 – *u rybníka, řeky a jezera*

203 – *všude kolem, jsou to však nepůvodní druhy*

209 ZÁVĚREM

210 *Užitečné adresy a informace*

211 *K dalšímu čtení a poslechu*

212 *Rejstřík*

218 *Autor; zdroje fotografií*

FASCINUJÍCÍ BIRDWATCHING

OKAMŽIKY ŠTĚSTÍ

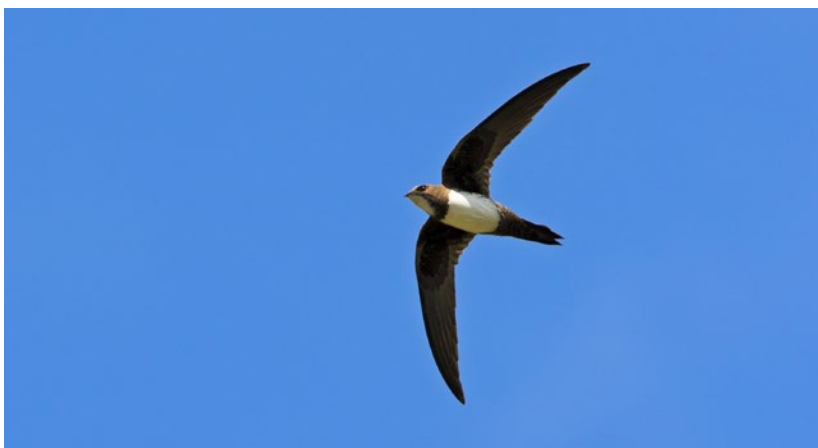
Pondělí 17. září, Stuttgart hlavní nádraží. Krátce po sedmé hodině ranní. Vrzající a supící vlak Intercity, mířící do Düsseldorfu, přijíždí na kolej číslo 9, kde za hlasitého skřípání zastavuje. Počkám, až několik málo cestujících opustí vlak, nastoupím do jednoho z předních vagonů a posadím se jako vždy, když mám možnost si vybrat, k okénku s výhledem na zámeckou zahradu. Samozřejmě také vybalím dalekohled – třeba se objeví něco zajímavého! Člověk nikdy neví... Většinou je to však pouze planá naděje a kromě pár holubů domácích, hřivnáčů a nějakých vran se do zorného pole nedočkavého birdwatchera jen sotva něco dostane. Vzácně se však stává, že nad mohutnými platany rostoucími podél železniční trati prolétne několik amazonek velkých, pro něž je typický způsob letu s mělkým a rychlým máváním křídlů, mají mohutné tělo a krátký ocas.

Dnes ráno ale ne! Sotva jsem si stihl uložit věci a už zase překotně vystupuji z vlaku, který naštěstí vždy několik minut stojí. Nad zámeckou zahradou se totiž objevili dva rorýsi. Och, ti jsou velcí! Zatraceně velcí! Ale také zatraceně rychlí! Okamžitě mi zmizeli z očí za střešinou vozu. Musel jsem popadnout fotoaparát a dalekohled a vyběhnout z vlaku. Vybavuji si poněkud nevěřícné pohledy spolucestujících. Venku se potvrzuje má domněnka. Rorýs velký – bílé břicho a bílé hrdlo. Protože pak vykrouží ještě jedno čestné kolečko, mohu se kochat tímto nádherným rorýsem v ranním světle a udělám několik fotografií. Takový krásný dárek na rozloučenou s mým bydlíštěm! Nádherně se vracím do vlaku. Dnešní den už má svůj první zlatý hřeb. A jaký! Navíc jen tak

mimochodem úplně zadarmo. Ačkoli rorýsů velkých v jižním Německu přibýlo, lze tento poutavý druh pozorovat pouze s určitou dávkou štěstí nebo po dlouhém čekání na hnízdištích. Pro mě tedy nastal opravdový okamžik štěstí!

Něco takového se stává všem pozorovatelům ptáků. Ne tedy nutně s rorýsem velkým, neboť ten je skutečně velice vzácný, ale s mnoha jinými ptáky a zážitky. Pořád se objevují druhy, z nichž má člověk obzvláště velkou radost. Nebo ji má prostě jen díky kouzlu krásného pozorování. Také zpívající červena v zimním ránu, kdy je jinak v lese ještě ticho, může přinést okamžik štěstí. Musíme být jenom otevření krásy a především pozorní.

Rorýs velký

NASTRAŽTE UŠI

Často nám takové okamžiky uniknou, protože nás rozptyluje mnoho věcí. Neustále hledíme na displeje svých smartphonů nebo telefonujeme. Mnozí z nás se dobrovolně izolují od okolního světa tím, že si nasadí sluchátka a poslouchají hudbu. Já také rád poslouchám hudbu, dokonce velmi rád, ale venku chci naslouchat pouze zvukům přírody a otevřít se všemu, co mě obklopuje. Jako birdwatcher mám navíc velký strach, že bych něco mohl propásnout. A kdo ví, že podle mého odhadu určitě mnohem více než polovina (v některých prostředích možná dokonce tři čtvrtiny) pozorování probíhá pouze prostřednictvím sluchu, mě určitě chápe a už si při pobytu venku sluchátka nenasadí. Také v noci, především na podzim a na jaře, je zajímavé vidět, které druhy okolo nás protahují. Mnozí ornitologové spí dokonce i při nízkých teplotách u otevřeného okna, aby nic nezmeškali. Ale vnímají potom noční volání, když leží v blažených snech? Možná náhodou nebo s trochou štěstí! Díky nové technice je nyní už také možné pověsit na noc ven malá nahrávací zařízení, která zaznamenávají hlasy ptáků, a následující den záznamy vyhodnotit. Je naprosto úžasné, co z toho kolikrát vzejde, a přináší to skutečně vzrušující zážitky!

Hnacím motorem je pro každého birdwatchera to, že se může kdykoli setkat s něčím zajímavým. Například se zcela nečekaně objeví nějaký úžasný ptačí druh, ať už se jedná o nevidanou raritu v blízkých mokřadech, nebo o nějaký nový druh na oblíbeném místě či na zahradě. Když se člověk šikovně zařídí, například přizpůsobí nároky daným okolnostem, může se velmi často těšit z krásných okamžiků. Každý den. A každý den z jiných.

Pozorování ptáků je zkrátka obrovským obohacením všedních dní, nezávisle na tom, jak intenzivně se mu věnujete, ať už na dovolené v dalekých zemích, ve velkolepé chráněné krajinné oblasti, v parku u domu, nebo prostě na balkoně. Pozorování ptáků uvolňuje, je zdravé – jste neustále na čerstvém vzduchu – a působí blahodárně na duši, což bylo údajně vědecky dokázáno. Pokud tedy hledáte smysluplné a vzrušující obohacení svého života, které vám každý den vykouzlí spoustu šťastných okamžiků, je pro vás birdwatching přesně to pravé.

Tak popadněte dalekohled a jděte ven! Knihu si vezměte prostě s sebou.

Příjemnou zábavu!
Michael

RIZIKA A VEDLEJŠÍ ÚČINKY

Vrabec domácí, samička

Birdwatching se často stává velkou vášní, která dokáže obohatit nebo prostě jen změnit všední dny. A jak tomu často bývá, je to tím lepší, čím více se člověk vyzná. Ale dejte si pozor – pozorování ptáků se může stát návykovým. Já vám řeknu jedině: o rizicích a vedlejších účincích se dozvíte v této knize nebo od nejbližšího birdwatchera.

PROČ SI PŘEČÍST TUTO KNIHU?

Kniha by měla vzbudit zvědavost a zájem o toto fascinující hobby a celkově poutavé

téma. Nebo by spíš měla váš zájem ještě více rozšířit, evidentně ho už totiž máte, když jste si knihu pořídili! Pokud vám ji někdo daroval, určitě měl dobrý důvod si myslet, že ji oceníte. Potom by kniha mohla prohloubit vaše znalosti. Samozřejmě jen tak mimochodem, hlavně by vás měla bavit. Chtěl bych vás vzít na nenucenou výpravu do světa „Urban Birding“. Místo přehnaně vážného výčtu poznávacích znaků je tedy mým záměrem spíše vám prostřednictvím krátkých příběhů a anekdot ukázat, co mě na ptácích tak fascinuje. Sami uvidíte, že mi až tolik nesejde na popisu těch nejposlednějších detailů ani na podrobném představení hlasových projevů jednotlivých ptáků a jejich prostředí nebo ekologie. Na první místo stavím prožitky, poutavá fakta a prostě všechny možné „věci okolo“. Témata se tedy úplně přesně neopakují, každý portrét je vystavěn trochu jinak.

PODLE PROSTŘEDÍ

Většina publikací o ptácích má strukturu podle vědecké systematiky. Do skupin jsou tedy uspořádány příbuzné druhy. Výhodou tohoto systému je, že podobné druhy se často nacházejí blízko u sebe, nebo dokonce hned vedle. Může to ale vést k tomu, že se právě začátečníci cítí takovou rozmanitostí přetížení. Existuje tolik druhů, které vypadají téměř stejně! Kromě toho většina nováčků taxonomický systém ani nezná.

Tuto knihu jsem proto koncipoval tak, že jsou kapitoly členěny nejprve podle prostředí. Každá kapitola popisuje druhy žijící ve stejném prostředí, tedy takové, které se tam velice pravděpodobně vyskytují. Jedná se o oblasti v bezprostředním okolí našeho bydliště. Začínáme v **centru města**,

pokračujeme přes **předměstí a vesnici**, kde jsou zahrnuty i některé ptačí druhy žijící v otevřené krajině, jako například skřivan polní, vrabec polní, bažant obecný nebo sýček obecný, protože je můžete potkat i na okraji města nebo při procházce mezi poli, dále navštívíme **park a městský les** a na závěr se dostaneme k **rybníku, řece a jezeru**. Tato prostředí vám ještě blíže představím. Přirozeně se mnoho druhů pohybuje také mezi různými prostředími – ptáci umějí létat a nedrží se hranic našich kapitol. Sýkora modřinka je například popsána v kapitole „Centrum města“, tedy v tom nejvíce městském prostředí, nicméně ji potkáme také na vesnici, v parku nebo v městském lese.

PODLE PRAVDĚPODOBNOSTI, ŽE JE UVIDÍTE

V rámci jednotlivých prostředí jsou druhy dále členěny podle hojnosti výskytu, nebo spíše pravděpodobnosti, že je uvidíte. Každou kapitolu tedy zahajují druhy, které můžete objevit opravdu relativně rychle, pokud se nacházíte na správném místě ve správném ročním období. Čím dále listujete, tím méně hojně druhy zde naleznete. Titulek v záhlaví slouží k orientaci, do kterého prostředí aktuální dvojstrana patří, a dále člení ptáky do tří různých kategorií podle pravděpodobnosti, že je uvidíte:

Ptáci, které určitě uvidíte. Budete překvapeni, kolik druhů vám zde slibuji. Některé z nich už jistě znáte.

Ptáci, které pravděpodobně uvidíte. Zde naleznete druhy ptáků, které sice nebudete mít přímo před nosem, ale jejich výskyt je natolik hojný, že je můžete potkávat vlastně celkem pravidelně, i když někdy s regionálními rozdíly.

Ptáci, které uvidíte se štěstím. V této části jsou zahrnuty skutečně vzácné druhy. Jedná se o ptáky, které jsem chtěl bezpodmínečně zmínit, protože jsou obzvláště fascinující, poznat je však vyžaduje trochu štěstí a samozřejmě také určité dovednosti. Dále zde uvádím některé druhy, které se vyskytují pouze lokálně nebo naším územím jen protahují. Pokud je tedy objevíte, můžete se opravdu radovat.

PORTRÉTY DRUHŮ

Kvůli přehlednosti se na začátku každého portréту pod českým a vědeckým názvem daného druhu nacházejí ta nejdůležitější fakta, především o výskytu ptáka v rámci jednotlivých ročních období (tyto údaje najdete v kolonce „U nás“). Popsal jsem také zhruba jejich hlasové projevy. Nejlepší však bude si volání a zpěv ptáků poslechnout. Nahrávky ptačích hlasů naleznete na internetu (viz strana 211) nebo si můžete pořídit CD či nějakou aplikaci do chytrého telefonu nebo tabletu. Z poslechu získáte úplně jiný dojem, který nelze popsat slovy. Následují užitečné informace, příběhy a anekdoty k danému druhu, které vždy doplňuje popis jeho charakteristických znaků a také případných podobných druhů a jejich rozlišovacích rysů. Vpravo nahoře je znázorněna přibližná velikost ptáka prostřednictvím srovnání s holubem domácím.

VÝBĚR DRUHŮ

Protože jsem se snažil udržet počet uvedených druhů co nejmenší, abych vás příliš nezahltil, nemohu vyloučit, že se někdy setkáte také s ptáky, které v této knize nenaleznete. Kniha slouží jako úvod do problematiky, a pojednává tedy do určité míry pouze o ptácích, se kterými se setkáváte pravidelně nebo k jejichž objevování stačí trocha štěstí a dovedností. Dobrý pozorovatel může mít na svém osobním seznamu 300 nebo i více druhů – samozřejmě často až po několika letech „sbírání“. V této publikaci představuji 139 druhů, což je již dost velké množství, přesto ani zdaleka nezahrnuje všechny ptáky, které byste mohli očekávat. Výběr samozřejmě nebyl snadný a velice rád bych uvedl ještě několik druhů navíc. Odpusťte mi prosím i jihoněmecké byle, které mám nasazené. Někdy také své myšlenky vyjadřuji v poněkud polidštěných formulacích. Popisují ptáky například jako arogantní či sebevědomé a podobně. Můžete si tak ale snad lépe zapamatovat způsob chování jednotlivých druhů. Pokud se mi podaří vzbudit váš zájem a nadchnout vás pro pozorování ptáků, budu nadmíru šťastný, že měl vznik této knihy smysl.

VYBAVENÍ

Z objevování ptáků se můžete těšit téměř všude. Tak se do toho pusťte hned před domovními dveřmi, ať už bydlíte kdekoliv. Nepotřebujete k tomu téměř nic, mnohé spatříte už pouhým okem, a ještě více uslyšíte. K poslouchání ptáků však již potřebujete znát jejich hlasy; o tom ale později. A pozorování z určité vzdálenosti bude podstatně lepší s dalekohledem, který je, pokud mám být upřímný, vlastně nezbytný. Já osobně už bez dalekohledu obvykle ani neopouštím dům. Kolikrát už jsem byl naštvaný, že jsem nemohl určit nějakého zajímavého ptáka, protože jsem neměl po ruce dalekohled. Proto u sebe nosím alespoň svůj maličký kapesní dalekohled 6 × 20, který je však většinou naprosto dostačující k určení mnoha druhů. Pohodlně se vměstná do všech možných tašek a kapes, dokonce i do kapsy u kalhot. Zachránil mě již u mnoha setkání s ptáky a někdy také na stadionu.

DALEKOHELED

Co se týká optiky, důrazně doporučuji pořídit si co nejlepší kvalitu, i když může být opravdu drahá, někdy až bolestně drahá. Budete však mít potěšení natrvalo. Nemusíte si kupovat každé dva roky nový dalekohled za pár tisíc, kterým nic pořádně neuvídíte a brzy se rozbijí. Pohodlně si radši pořádný přístroj v hodnotě 10 000–50 000 Kč a budete mít na dvacet až třicet let klid, a hlavně mnoho potěšení. Jen ho nesmíte ztratit! Pokud si však ještě nejste jistí, zkuste si vypůjčit dalekohled od dědečka nebo si poříďte přístroj ve střední cenové relaci. Špatný dalekohled vám může zkazit radost, dobrý vás naopak ještě více zapálí!

Běžné dalekohledy mají zvětšení 7×, 8× nebo 10×. To je první číslo, které se u produktu uvádí. A průměr objektivu od 20 do 50 mm. To je druhé číslo. Vysoké číslo zde znamená, že zorné pole bude zpravidla větší a obraz jasnější. Ale čím větší průměr

objektivu, tím těžší a větší dalekohled, i když také s větší světelností. Pokud se zrovna nespecializujete na noční ptáky, stačí 30 nebo 40 mm. Doporučuji tedy 8 × 30, 8 × 40 nebo 10 × 40. Nechte si podrobně poradit od optika a důkladně testujte. Žádné rychlé akce! A netestujte přístroj u optika, abyste ho pak objednali přes internet, to není zrovna zdvořilé.

Spektiv

Spektiv je pozorovací dalekohled, který představuje velice dobré doplnění výbavy, není však nutností. Důležitý je především v situacích, kdy jsou ptáci velmi daleko, například na pobřeží, u velkých jezer nebo v jakékoli krajině s velkou dohledností. Také při určování dravců v letu může být velice užitečný – jen musíte letícího ptáka nejprve dostat do objektivu, což je třeba se naučit. Na zahradě u domu nebo v lese naopak moc smysl nemá.

Spektiv je monokulární dalekohled, má jen jeden tubus, je tedy určen pro pozorování jedním okem. Zvětšení se zpravidla pohybuje v rozmezí 20× až 60×, průměr objektivu mezi 50 a 80 mm. Většina kvalitních spektivů má vyměnitelné okuláry. Výměnou a použitím vhodného okuláru přizpůsobíte svůj přístroj daným podmínkám. Existují okuláry s pevným zvětšením (např. 20× nebo 40×) nebo zoom okuláry (např. 20–50×). U těch je výhodou, že můžete ptáka při malém zvětšení vyhledat a poté přiblížit. Drobné ústupky na kvalitě lze zpravidla oželet. Dobré spektivy začínají zhruba na 30 000 Kč, ale mohou být také výrazně dražší. Při tak velkém zvětšení již však nelze dalekohled držet v klidu volně v ruce. Musíte si tedy pořídit ještě stativ, čímž se vše ještě více prodraží, a především to není moc pohodlné. Musíte pak totiž všechno také nosit.

FOTOGRAFOVÁNÍ

Tématem fotografování se zde nemohu příliš zabývat. Něco málo ale zmíním. Dobrá nebo i méně dobrá fotografie může být důležitá pro určení ptáka či k doložení toho, že jsme pozorovali něco neobvyklého. A také

Racci chechtaví v zimě

prostě jen pro potěšení z pozorování, které si chceme později připomenout. Tak je tomu alespoň u mě. I dobrý mobilní telefon zde může prokázat užitečnou službu, o něco lepší je kompaktní fotoaparát. Takzvané bridge fotoaparáty (EVF fotoaparáty, nepravé zrcadlovky) již mají s příslušným zvětšením skutečně dobré výsledky, což vždy potěší. Profesionálové používají digitální zrcadlovky s výměnnými objektivy, což samozřejmě posouvá cenu – a bohužel také hmotnost výbavy – výrazně nahoru! Kdo chce správně fotografovat, měl by se soustředit pouze na to.

OUTFIT

Do parku a do města nepotřebujete žádný speciální oděv. První ptáky můžete pozorovat nejspíš ještě v pyžamu! Na vycházkách však oceníte odolné rychleschnoucí oblečení a pevné boty. Některá prostředí mohou vyžadovat nepromokavou obuv. Jako spolehlivá obuv se osvědčily turistické boty nebo pohorky, protože se v nich dobře chodí a jsou i do určité míry voděodolné. Pokud je však opravdu mokro, měli byste sáhnout po holínkách. Obecně je výhodou oblečení v tlumených barvách. Osvědčil se také takzvaný cibulový princip oblékání. Spočívá v tom, že má člověk na sobě co nejvíce vrstev oblečení, aby se mohl postupně vysvlékat, když je mu teplo.

A CO JEŠTĚ?

Myslete také na pokrývku hlavy, vybavení do deště, kapesní nůž, případně rukavice, ochranu proti hmyzu, opalovací krém a pití, v případě delších výletů také na svačinu.

Důležitou součástí výbavy představuje atlas ptáků a poznámkový blok, abyste si mohli vytvořit skicu neznámého ptáka nebo si také zaznamenat jednotlivá pozorování. K tomu se ještě dostaneme. V neznámém terénu se může hodit i turistická mapa; o mnohé se sice postarají mobilní přístroje, ale může se stát, že nás síť nebo baterie nechají ve štychu. A ještě něco úplně triviálního – také toaletní papír by se mohl velice hodit.

Nyní jste tedy dobře vybavení, máte u sebe výstroj, se kterou byste přežili týden v divočině (to je samozřejmě vtip), a potřebujete už jenom místo – k tomu více od strany 16 – a několik informací o tom, kdy nejlépe pozorovat.

V PRŮBĚHU DNE

S ptáky se můžete setkat v zásadě v kteroukoli denní či noční dobu. V centru města o půlnoci je však tato šance mizivá, možná až na pár holubů. Ani jinak v noci neočekávejte příliš mnoho. Sovy jsou v současné době spíše vzácné a nenápadné a volání táhnoucích ptáků musí člověk také nejprve slyšet a umět určit. Hlavní oblast zájmu tedy představuje bílý den. Nejvíce se toho děje ráno. S prvním světlem začíná své aktivity mnoho ptačích druhů. Pro mě je však časné ranní vstávání vždycky těžké. Když to ale překonám, čekají mě velkolepé zážitky a bohatá odměna. Především pěvecké aktivity jsou ráno nejintenzivnější, zatímco v pozdním dopoledni výrazně polevují. Mnoho druhů brzy ráno zastihnete ještě při odpočinku, než je někdo vyplaší nebo se vydají na další etapu tahu. Zkrátka a dobře, ráno to vždy stojí za to. V poledne je naopak často téměř

klid a aktivita ptáků klesne na minimum. Zato můžete pozorovat kroužící dravce, kteří využívají termiku. Brzy odpoledne v parném létě bych ale vyrazil spíše na koupaliště. K večeru aktivita ptáků zase stoupá a částečně se také více ozývá zpěv, takže se jedná o čas jako stvořený pro pozorování ptáků po práci.

V PRŮBĚHU ROKU

Dříve jsem měsíce červenec a srpen pocítoval jako opravdové „období sucha“. Doba hnízdění je pryč a pryč je i pěvecká aktivita ptáků. Protože v tuto dobu mnoho druhů pelichá, tedy obnovuje opeření, chovají se ptáci velmi klidně, aby nebudili pozornost. Na začátku července už doopravdy začíná podzimní tah, který k nám přivádí severské a východní druhy. Kromě toho se všude potulují ptačí mláďata a starají se o nejjeden úžasný zážitek. Od srpna nabírá průtah ptáků mocně na síle, takže se vyplácí vyrazit je hledat na vhodná místa, například do mokřadu, k jezeru, do otevřené krajiny. Bohužel nás zároveň ve větší míře opouštějí ptáci, kteří migrují na dlouhé vzdálenosti. V září a v říjnu podzimní tah vrcholí. Mám pro vás také tip. Zkuste se příležitostně připojit k profesionálům, kteří pozorují tah ptáků na

speciálních místech. Také u jezer stoupá počet odpočívajících ptáků, zatímco velká část našich tažných ptáků nyní definitivně odlétá. Od listopadu ptačí svět nabývá zimní podoby, tah zpěvných ptáků výrazně slabne. Zato k nám ale nyní míří zimní hosté ze severu, např. husy, kachny, potápky, raci a další. Pokles teploty většinou doprovází přilet zajímavých druhů. Běžte tedy ven – především k vodě – vždy, když v noci sněžilo. Od prosince do února bývá pohyb tažných ptáků spíše nepatrný a o zpeštění se starají především zimní hosté, vodní ptáci a pěvci. Pozorování stojí za to především u vody a v otevřené krajině. V některých letech mohou přijít také tzv. invaze či irupce, například brkoslava severního nebo křivky obecné. Nejzajímavějším obdobím je bezpochyby jaro, kdy opět nastává doba migrace. Také naši tažní ptáci se vrací zpět a začíná doba hnízdění. Pro nás tak nastávají dvě zajímavá dění naráz a je náročné se rozhodnout, zda pozorovat protahující ptáky, nebo raději mapovat hnízdění. Někdy se to dá i spojit. Duben a květen jsou zkrátka nejdramatičtější měsíce! V červnu se zase vše uklidní. Také stěhování je prakticky u konce. Alespoň hnízdění je však u většiny druhů v plném proudu.

HLÁŠENÍ POZOROVÁNÍ

V průběhu své ornitologické kariéry jistě provedete obrovské množství pozorování. Bude skvělé, když si je nenecháte pro sebe. Vaše pozorování budou jistě zájmat i ostatní, protože rádi získají informace o dění v ptačím světě v místě svého bydliště nebo i v jiných oblastech, navíc jsou důležitá především pro vědce a ochránce přírody, zejména pokud se jedná například o hnízdění vzácných druhů. Svá pozorování můžete zadávat do online databáze nebo je můžete zaznamenat přímo na místě prostřednictvím mobilní aplikace (viz str. 210). Samozřejmě si vše můžete nejprve zapisovat do notýsku a výsledky zveřejnit později. Databázi a různá fóra také sami využívejte, abyste získali potřebné informace o tom, co se právě odehrává, jestli se blíží přilet nějakých ptáků či kde se nacházejí zajímavé lokality k pozorování ve vašem regionu. Když se zapojíte, nebudete litovat!

HLASY PTÁKŮ

Ptáci nás fascinují pestrými barvami, tvary a způsobem chování, přičemž nás v první řadě zajímá létání, nadšení jsme však také z jejich další, velice nápadné vlastnosti. Dokážou totiž vydávat velice různorodé a rozmanité zvuky, vyjadřují se například prostřednictvím zpěvu a a různých volání. To je odlišuje od celé řady dalších živých tvorů, kteří k tomu nejsou uzpůsobeni. Myslíme tím většinu hmyzu nebo mnoho dalších bezobratlých. Jiní živočichové mají hlas, který (přínejméním) většina z nás nedokáže zaznamenat, jako například ultrazvukové volání netopýrů. Musíme používat pomocné přístroje, které jsou většinou drahé, abychom z nich získali spíše technicky znějící zvuky. Mnoho dalších savců se chová spíše tiše nebo se ozývají pouze během krátkého období v roce. Žáby můžeme zaslechnout rovněž pouze v určité fázi roku.

U ptáků je to úplně něco jiného! Obšťastňují nás svým zpěvem, vábením či jinými zvukovými projevy každý den. Zpěv je kolikrát tak krásný nebo tak typický nebo obojí, že se jím inspirovala celá řada básníků a hudebníků, kteří z něj vytvořili součást kulturního bohatství. Už jenom z tohoto důvodu máme povinnost toto přírodní a kulturní dědictví uchovávat!

HLAS POMÁHÁ POZNÁVAT

Hlasy ptáků nám poskytují další, často rozhodující indicie pro určování různých ptačích druhů. Jsou také často tím prvním a někdy i jediným, co u některých ptáků zaznamenáme. Mnoho pozorování tedy probíhá pouze prostřednictvím poslechu hlasových projevů. Kdo je nezná, o hodně přichází. Odhaduji, že dobře tři čtvrtiny mých pozorování jsou pouze akustického charakteru. Znalost hlasů ptáků je tedy velice důležitá, v mnoha prostředích dokonce nezbytná.

POZNEJTE HLASY PTÁKŮ

Učení se a poznávání hlasů ptáků představuje dlouhodobý proces. Nejde to ze dne na den. Vše si musíte nejprve naposlouchat, naučit se rozeznávat všeobecné rozdíly mezi různými typy zpěvu, frázováním, výskami tónů a rytmy a potom si zapamatovat skutečně jeden druh za druhým. Často budete stát před nějakým keřem, naslouchat pěvcům a čekat, jestli nějakého uvidíte a budete ho schopni určit. Také vám mohu doporučit výpravy za hlasy ptáků, které nabízejí spolky pro ochranu ptáků. Můžete si tak prověřit a zdokonalit své vědomosti, tedy za předpokladu, že již máte základní znalosti. Na počátku však mohou být tyto řízené exkurze také matoucí, když vám znalci doslova „tlučou do uší“ hlasy 20 nebo 30 druhů v krátké době. Ideálně si najděte nějakého milého člověka, který vás vezme s sebou do terénu a uvede vás do světa ptačích hlasů. Využívejte také mobilní aplikace, zvukové soubory nebo CD, abyste si ověřili, co jste slyšeli, nebo také jako přípravu v podobě vědomého poslouchání jednotlivých druhů. Když se například chystáte navštívit místo, kde se vyskytuje strnad zahradní, nabízelo by se, že si tohoto ptáka nejprve poslechnete, abyste již měli určitou představu, jak zpívá. Podle mého názoru však není smysluplné procházet takto druh za druhem, protože si zpravidla nejsme schopni jednotlivé hlasy vůbec nebo dostatečně zapamatovat. Rozmanitost je zkrátka matoucí. Jednoznačně tedy platí, že nevede žádná cesta okolo. Musíte trávit mnoho času přímo na místě a vybudovat si základy.

ZTRACENO V PŘEKLADU

Také tato kniha vám nabízí pomoc při poznávání hlasů ptáků pouze v omezené míře, neboť je neskutečně obtížné přeložit zvukové projevy ptáků do lidské řeči. Při práci

Střízlík obecný

na knize jsem se samozřejmě probíral tou či onou standardní publikací a ptal se sám sebe: „Jak to popisují kolegové?“ Seděl jsem tady a vyslovoval nahlas různé slabiky jako „holerejdýdylé“. Nakonec jsem usoudil, že jeden a tentýž druh může být popsán naprosto odlišně a každý slyší něco jiného, respektive přepisuje hlas jiným způsobem. Překládat volání a zpěv ptáků do lidské řeči je prostě těžké. Můžete si však pustit zvukovou stopu hlasu každého ptáka třeba na internetu, abyste slyšeli jeho skutečný hlas bez nedostatků tlumočení.

NESMÍRNÁ ROZMANITOST

Mnoho ptačích druhů se kromě toho pyšní rozsáhlým repertoárem zvukových projevů, které používají od případu k případu nebo

v různých kontextech. Dokonce i zkušení pozorovatelé ptáků se neustále setkávají s hlasy, které nikdy předtím neslyšeli nebo se ozývají velmi vzácně, a proto je nejprve nedokážou přiřadit. Takové hlasy nemusejí nutně pocházet od nějakého velmi vzácného nebo jim dosud neznámého ptáka, může se jednat pouze o zřídka používaný projev jinak běžně se vyskytujícího druhu. Tento fakt nám určování zrovna neusnadňuje. Hlasy ptáků tvoří svůj vlastní svět a trvá velice dlouho, než člověk získá dostatek znalostí a zkušeností. A je zcela nemožné popsat tuto rozmanitou škálu volání, popěvků a jiných zvuků na tak malém prostoru. Hlavně prosím nezapomínejte, ale prostě vyrazte ven a začněte. Každý začátek je totiž těžký, ale také fascinující.

CENTRUM MĚSTA

Není město jako město. Stejně jako má každá metropole své charakteristické rysy, nezaměnitelný vzhled a kulturní pamětihodnosti, má také různé druhy ptáků. Například v Hamburku se běžně vyskytují jiné druhy než v Mnichově, ve Frankfurtu zase jiné než v Lipsku. V Kolíně nad Rýnem uvidíte poletovat alexandra malého, ve Stuttgartu se s ním setkáte zřídka nebo vůbec. Zato se ve Stuttgartu vyskytuje strnad cvrčivý a rorýs velký, které byste v Kolíně zase hledali zbytečně. Samozřejmě existuje několik málo druhů, které naleznete všude a jsou také všude přibližně stejně hojně zastoupené. Především pěnkava obecná, kos černý nebo sýkora koňadra jsou velice rozšířené druhy, které se objevují téměř všude v Evropě se stejnou frekvencí. Města

jsou navíc neskutečně bohatá na nejrůznější biotopy. Ani zdaleka se nejedná o jednotvárnou poušť budov, je to mnohem víc. Nejhlubší centrum člení různé vysoké a rozličně strukturované budovy, ulice a náměstí. Všechny možné formy zeleně zajišťují rozmanitost. Nalezneme zde zeleň lemující ulice, okrasné záhony, aleje, izolační zeleň, stromy a živé ploty ve vnitřních dvorech, malý park. Když se parky rozrostou, může se v nich usídlit celý jedinečný ptačí svět, podobně jako v přírodním prostředí, například v lese. Proto jsem vytvořil samostatnou kapitolu „Park a městský les“. Pokud se zde nachází rybník nebo řeka, nebo pokud voda dokonce v daném prostředí dominuje, naleznete více informací v kapitole „Rybník, řeka, jezero“.

Centrem města rozumíme vnitřní část města, která vykazuje velmi vysoký stupeň zakrytí půdy, tzv. zapečetění. Budovy, ulice a náměstí přitom zaujímají mnohem více než polovinu celkové plochy, v některých oblastech může být zastavěno dokonce téměř 100 %. Charakteristické jsou často vysoké až velmi vysoké budovy, které stojí těsně vedle sebe, široké ulice, pěší zóny, náměstí a reprezentativní stavby.

KDE JSOU PTÁCI?

Všude! Samozřejmě se nestane, že byste po procházce nákupní třídou v nějakém velkém městě dorazili domů se seznamem zaznamenaných ptáčích druhů, který by byl srovnatelný s exkurzí do přírodní rezervace, ale několik druhů objevíte všude. A pokud právě probíhá období tahu, tak dokonce ještě více! Existuje mnoho druhů, které sice uvidíte v centru města, ale stejně hojně, nebo dokonce ještě více se vyskytují „venku“, jako například stehlík obecný, zvonek zelený nebo holub hřivnáč. S některými experty se však setkáte především ve městech nebo je zde můžete obzvláště dobře pozorovat. Jedná se například o holuba domácího, kavku obecnou, poštolku obecnou, rehka domácího nebo rorýsa obecného. V některých městech se v poslední době vyskytuje dokonce jestřáb lesní, sokol stěhovavý nebo i výr velký. Někteří z nich přirozeně potřebují také bohatě strukturované okolí, kde si mohou obstarávat potravu, jinak by ve městě nevydrželi. K hnízdění si však mnozí z nich vybírají právě místa uvnitř budov nebo na vnějších zdech, i když se jinak jejich život odehrává většinou na různých velkých zelených plochách mezi domy. Stačí několik stromů před školou a už na nich šplhají sýkory nebo zpívá pěnkava obecná. V živém plotě školního dvora se zabydleli vrabci a v okrasném záhonku si vyhrabává potravu kos černý. V blízké aleji hnízdí několik havranů polních a z malého parku se ozývá páreček strak obecných. Všude se něco děje, a to v každém ročním období!

DOMOVSKÝ OKRSEK

K pozorování si najděte trochu divočejší zákoutí, kde se zeleň může více rozrůstat, kde

Poštolka obecná (vlevo) a rorýs obecný

zůstávají zachované kopřivy a daří se tam trvalkám. Co takhle zpustlá zahrada nějaké staré vily, zarostlý svah železničního náspu, nějaký malý hřbitov nebo třeba stavební proluka s několika ovocnými stromy a starou kůlnou, kde hnízdí střízlík obecný či rehek domácí? Skutečně vzrušující je to na větších úhorech, například na opuštěném nákladním nádraží s vysokými keři, živými ploty a nízkými břízami, nebo na velkém staveništi, které není úplně celé v provozu. Zajímavá mohou být i velká parkoviště nebo čerstvě vyklizené stavební pozemky. Někdy zde naleznou útočiště i poněkud kuriózní druhy. Dbejte však prosím na případný zákaz vstupu a dávejte pozor na obvyklá nebezpečí daného prostoru. Bohužel musíte počítat také s tím, že taková místa budou jednou zastavěna a přestanou být vhodná k pozorování. S tím je potřeba se smířit. Další zajímavá oblast už ale jistě čeká jenom na to, až ji objevíte. Na závěr musíme zmínit fakt, že pozorování ve městě je sice milé a může přinášet nečekaná překvapení, zajímavější zážitky na vás však čekají před jeho branami v přirozených a rozmanitých prostředích, do nichž se vypravíme nyní.

PŘEDMĚSTÍ A VESNICE

Vrabci polní

Hranice mezi centrem města a předměstím samozřejmě není stoprocentně ostrá, přechody jsou plynulé jak ohledně prostředí, tak co do výskytu různých druhů ptáků. Mnoho druhů zaznamenáte v obou městských prostředích, nebudou se držet členění, které jsem zvolil. Například vrabec domácí a zvonohlík zahradní se vyskytují v centru města i na předměstí. Zvonohlík zahradní je však typičtější pro předměstí poseté zahradami nebo pro vesnici.

VÍCE ZELEŇ

Na předměstí a vesnici je podíl zástavby menší než podíl zeleně, tedy nezastavěných

ploch. Vzhled utvářejí širší pásy izolační zeleně a velké množství malých zelených ploch nebo také sem tam nějaký úhor. Domy většinou nejsou tak vysoké, takže druhy, jako je sokol stěhovavý a rorýs obecný, tu spíše neuvidíte nebo jsou výrazně vzácnější. Podoba předměstí a vesnic je také extrémně rozmanitá. Většinou se zde nachází staré vesnické jádro s kompaktní, avšak nízkou zástavbou. K typickým druhům zde patří jirčika obecná, rehek domácí, hrdlička zahradní nebo vrabec domácí. Na předměstích se zástavbou jednotlivých domů i dvojdomků a s většími zahradami se vyskytují druhy jako kos černý, zvonek zelený, zvonohlík zahradní,

rehek domácí, straka obecná a různé sýkory. Dále zde nalezneme zelení protkané vilové čtvrti, které již mají téměř charakter parku a kde můžeme spatřit mimo jiné pěnkavu obecnou, sýkuru modřinku i koňadru, červenku obecnou, strážníka obecného, budníčka menšího, pěnici černohlavou a strakapouda velkého.

Čím více se dostáváme na periferii měst a vesnic, tím rozmanitější svět ptáků, který je navíc stále silněji ovlivňován zvenčí, se před námi otevírá. Proto v této kapitole představuji také některé ptáky, kteří žijí více na okrajích měst a vesnic, například v malých sadech, na větších úhorech v nově vystavěných oblastech, u koňských výběhů na okrajích města, nebo dokonce v otevřených zemědělských krajinách. Z mnohých vesnic nebo sídel se totiž velice rychle dostanete na louku nebo na pole, kde se potom můžete kochat výrazně širším spektrem druhů. Když sem budete chodit pravidelně, dostanete se do kontaktu s různými ptáky kulturní krajiny, k nimž patří koroptev polní, sýček obecný (regionálně!), skřivan polní nebo vrabec polní (foto).

Také tyto druhy proto naleznete v knize.

Když jsem bydlel v Mohuči, dostal jsem se například na kole za méně než pět minut na místo, kde se kromě výše zmíněných ptáků vyskytuje ještě bažant obecný, bramborníček černohlavý a konipas luční.

V PRŮBĚHU ROKU

V okrajových částech města a ve vesnicích můžete zažívat krásná pozorování po celý rok. Zejména v zimě se dočkáte odměny v podobě ptáků, kteří přilétají z blízkého lesa či zemědělské krajiny do lidských sídel nebo alespoň na jejich okraj. To se pak z tůjí v živém plotě v předzahradce náhle vynoří sýkora parukářka nebo králíček obecný, kolem se prohání krahulec obecný nebo se ke krmitku odváží také strakapoud prostřední. Zažijete zde spoustu překvapení. Dostaveníčko si tu dává nejen domácí ptačí obyvatelstvo, ale také pěnkava jikavec, čížek lesní a někdy i drozd cvrčala či čечetka tmavá. A když budete mít opravdu hodně velké štěstí, posadí se znenadání na keř jeřáb

u zastávky hejno brkoslavů severních. Na to pak už nikdy nezapomenete! Bohatou nadílku ornitologických zážitků dostanete samozřejmě **na jaře**, stejně jako ve všech ostatních prostředích. Návrat tažných ptáků můžete zažít na vlastní kůži. Kdy začne zpívat na střeše první rehek domácí, kdy první budníček menší, kdy pěnice černohlavá? Pěkné je také z těsné blízkosti přihlížet hnízdění ptáků. Potěšte se okamžikem, kdy první mladé sýkorky opustí hnízdní budku. Od poloviny února někdy až do konce května navíc probíhá migrace, která přináší mnoho překvapení také v lidských sídlech nebo ve vzdušném prostoru. Protahující luňák hnědý, hejno čejek chocholatých, a dokonce i vlha pestrá nebo orlovec říční. Jenom vzhledněte a všechno bude možné!

V létě přichází trochu klidnější období.

Můžete pozorovat rořýsy a vlaštovky a pokusit se vypátrat, kde hnízdí. Zaznamenávání stavu, třeba i po dobu několika let, může přinést hodnotné poznatky i pro ochranu přírody. **Na podzim**, který pro ptáky začíná v podstatě již po období hnízdění, tedy často již v červenci, se můžete opět těšit na mnoho nečekaných zážitků. Přijdou dny, kdy si skutečně uvědomíte, jak to ve křoví žije. Mnoho druhů nyní odpočívá nebo se nachází na „plíživém tahu“, prostřednictvím něhož se ptáci, kteří přelétávají od jednoho keře k druhému, pomalu, ale jistě blíží ke svému zimnímu útočišti. Migrující ptáky se vyplatí hledat zejména ve více otevřených prostředích. Prozkoumejte pouhým okem nebo také dalekohledem křoví, sloupky od plotu nebo špičky keřů na okrajích polí. Možná objevíte bramborníčka černohlavého či hnědého nebo lindušku lesní. Navštivte nějakou ladem ležící plochu, kam by mohla zavítat konopka obecná, stehlík obecný, či dokonce koroptev polní, nebo se projděte ovocným sadem, kde můžete počítat se žlutou zelenou, drozdem kvíčalou i cvrčalou nebo odpočívajícím lejskem černohlavým. Když se stěhují jeřábi popelaví, můžete je spatřit na obloze v klínovitých formacích, což se jistě stane jedním z vašich nejlepších zážitků.